

Boris Giltburg

Bach, Beethoven, Rachmaninov & Ravel

Uitvoerenden

Boris Giltburg

Piano

Programma

Johann Sebastian Bach (1685-1750)

Das wohltemperierte Klavier I (1722) – selectie

Prelude en fuga nr. 1 in C, BWV 846

Prelude en fuga nr. 2 in c, BWV 847

Prelude en fuga nr. 11 in F, BWV 856

Prelude en fuga nr. 12 in f, BWV 857

Prelude en fuga nr. 21 in Bes, BWV 866

Prelude en fuga nr. 22 in bes, BWV 867

Ludwig van Beethoven (1770-1827)

Sonate nr. 21 in C 'Waldstein', op. 53 (1803)

Allegro con brio

Introduzione: Adagio molto (attacca)

Rondo: Allegro moderato – Prestissimo

PAUZE

Sergej Rachmaninov (1873-1943)

Preludes, op. 23 (1901-1903) – selectie

Prelude nr. 1 in fis

Prelude nr. 3 in d

Prelude nr. 5 in g

Prelude nr. 8 in As

Prelude nr. 6 in Es g

Prelude nr. 7 in c

Maurice Ravel (1875-1937)

Gaspard de la nuit, M.55 (1908)

Ondine

Le gibet

Scarbo

Programmatoelichting

Bachs *Wohltemperierte Klavier I* was in 1722 een novum in de muziekgeschiedenis. Het was het eerste geslaagde, klinkende werk waarin alle 24 toonsoorten gelijkwaardig werden behandeld. Tot in Bachs tijd bestond er geen consensus over hoe de intervallen op een klavierinstrument moesten worden gestemd. Men kon de twaalf halve noten binnen het octaaf in gelijke onderlinge afstand stemmen ('wohltemperiert': gelijkzwevend) maar dat had als consequentie dat het interval van de natuurlijke kwint te klein werd.

Daarom was altijd vastgehouden aan een zuivere stemming van de kwinten vanaf de centrale C. Hoe verder je je dan van de toonsoort C grote terts 'verwijderde', hoe meer kwint en octaaf 'botsten'. Enharmonisch gelijke tonen, bijvoorbeeld ges en fis, klonken bovendien verschillend. Zou een klavecijnist in Ges willen spelen, dan had hij een totaal ander manuaal nodig dan wanneer hij in Fis speelde.

Musiceren in zulke toonsoorten was praktisch onmogelijk. Er werd daarom alleen in de me est aan C groot verwante toonsoorten gecomponeerd; toonsoorten met meer dan vier kruisen of mollen vielen af. Een gemis, tenzij je de specifieke 'valsheid' van een toonsoort met veel voortekens als karakteristiek beschouwde.

Programmatoelichting

Bij de nieuwe, getempereerde en door Bach benutte stemming, werden nu alle twaalf tonen netjes binnen het octaaf 'gepast', met gelijke afstanden maar daardoor zijn nu eigenlijk alle intervallen een beetje vals. Wat geen bezwaar is gebleken: tegenwoordig zijn alle piano's 'wohltemperiert'.

In 1804 bracht de toen 33-jarige **Beethoven**, misschien ietwat verlaat, met zijn grootse *Waldstein*sonate een hommage aan één van zijn meest toegewijde mecenasen. Graaf von Waldstein had, toen Beethoven begin jaren 1790 nog in Bonn woonde, veel voor de jonge componist gedaan. 'Hoe kunt u toch op zo'n ouderwetse piano spelen?' vroeg hij hem op een dag, 'het is een schande.' Kort daarna bezorgden vier sterke mannen een nieuw instrument bij Beethoven thuis: cadeautje van de graaf...

Je moest wel een muziekliefhebber van het formaat graaf Waldstein zijn, wilden de grillen van deze sonate je bekoren. Het was geen muziek die je voor je genoeg thuis even doorspeelde; de sonate bood absoluut niet het pure vermaak dat in die tijd de voornaamste bedoeling van sonates was. De *Waldstein* vraagt door zijn technische veeleisendheid om een virtuoos. Zoals bijvoorbeeld in de pianissimo verglijdende, razendsnelle octaven kort voor het slot. Meer echter nog eist hij een concertpodium, een aandachtig publiek en verhoogde concentratie – kortom, de licht gewijde sfeer van een groot openbaar concert.

Hij dwingt respect af als een orkestwerk; de *Waldstein* wordt wel de eerste echte 'concertsonate' genoemd. Omdat het stuk anders te lang werd, schrapte Beethoven het oorspronkelijke Andante en zette er een veel kortere, aarzelende, zoekende aanzet tot een Adagio voor in de plaats.

Prelude. De vertaling ervan lijkt simpel: voorspel. Maar in de muziek ligt het toch een beetje anders. Een prelude is daar vaak een los stuk, geen voorspel tot iets maar op zichzelf staand. Hele cycli schreven componisten er, in alle 24 toonsoorten. We zagen al Bach – uitzondering op de regel, bij hem leidde de prelude tot een fuga. Veel later bij Sjostakovitsj ook. Maar Chopin, Skrjabin, Hindemith, Nikolaj Kapustin, Rodion Shchedrin e.a. hielden het bij alleen de prelude. En niet te vergeten **Rachmaninov**. Als opus 3 nr. 2 publiceerde hij op z'n 19e zijn beruchte *Prelude in cis*: een stuk dat hem beroemd maakte maar hem ook – hij moest hem altijd weer op zijn recitals spelen – de neus uitkwam. Dat geschiedde niet bij de twee reeksen preludes opus 23 en 32, die de overige 23 majeur- en mineur toonsoorten aan bod laten komen. Een keuze hieruit.

Dijon in Bourgondië, Frankrijk, een park, een mysterieuze oude man leent hem, de dichter, een boek, *Gaspard de la nuit* geheten. Hij, de dichter, wil op zoek gaan naar deze Gaspard om die het boek terug te brengen: 'Vertel me waar ik Gaspard de la nuit kan vinden.' De oude man: 'Hij bevindt zich in de hel [...].' 'Ah! Ik begin het te begrijpen! Wat! Gaspard de la nuit moet zijn...?' 'Ah! Ja... de duivel!' 'Dank u, mon brave!.... Als Gaspard de la nuit in de hel is dan mag hij daar geroosterd worden. Ik zal dit boek publiceren.' – Althans zo, met behoorlijk wat romantische fantasie, beschrijft Aloysius Bertrand in het voorwoord de afkomst van zijn groteske, fantastische dichtbundel uit 1836 *Gaspard de la nuit*.

Programmatoelichting

Ravel koos er zeventig jaar later drie gedichten uit. 'Het ontstaan van Gaspard ging duivels moeilijk maar dat is logisch want Hij is de auteur van deze gedichten.' Gezegd mag dat het ook duivels moeilijk is om te spelen; het slotdeel maakte Ravel bewust nog lastiger dan de beruchte *Islamey* van Balakirev: 'Scarbo' is een karikatuur van de romantische pianistiek, 'met de verleiding er zelf voor gezwicht te zijn.'

Het droomachtige 'Ondine' gaat nog. Deze waternimf wil de dichter verleiden met haar te trouwen en zo heerser te worden van haar koninkrijk op de bodem van het meer. Luguber wat zich afspeelt in 'Le gîbet' (De galg), in de woestijn: 'Wat hoor ik? Huilt de wind, of zucht het lijk aan de galg?... Het is de doods klok van de stad ver voorbij de horizon en het lichaam van de gehangene dat rood in de zon oplicht.' Het hele stuk door klinkt er een bes, de luidende klok – wel 153 keer.

Pianississimo deze muziek, die ook verderop het mezzoforte niet overschrijdt. Repeterende noten, toonladders in grote seconden, enorme sprongen: een encyclopedie van Lisztiaanse moeilijkheden is 'Scarbo'. Een kobold haalt 's nachts kattenkwaad uit, maakt pirouettes, springt heen en weer, tegen de muur, verdwijnt, verschijnt plotseling weer. Vormt een groeiende schaduw tegen het maanlicht: een nachtmerrieachtig tafereel voor de te bed liggende toeschouwer met bepaald schichtige muziek. *(door Stephen Westra)*

Boris Giltburg (1984) is een Israëlische pianist die in Moskou in een joods gezin werd geboren. Hij onderscheidt zich de laatste jaren vooral als Rachmaninov-interpret. Maar ook met Beethoven heeft hij een sterke band: in het Beethovenjaar 2020 werd hij opgenomen en gefilmd door het jaar heen toen hij Beethovens 32 pianosonates speelde; hij blogde regelmatig over dit project. Met het Royal Liverpool Philharmonic registreerde hij Beethovens vijf pianoconcerten. Nadat Giltburg in 2013 de Koningin Elisabeth Wedstrijd in Brussel had gewonnen, concerteerde hij in de grote zalen ter wereld. Hij houdt ervan zijn publiek bij zijn concerten te betrekken: zijn blog 'Classical music for all' is gericht op een niet-gespecialiseerd publiek.

Binnenkort in Muziekgebouw Eindhoven

- Zo 25 okt '26** **Vassilis Varvaresos & Iordanis Arzoglou**
Kevin Puts & Chopin
- Zo 29 nov '26** **Mitsuko Uchida**
Mozart, Schubert en meer
- Do 11 feb '27** **Mikhail Pletnev**
Grieg, Bach & Schumann

Zullen we Vrienden worden?

Vrienden van Muziekgebouw Eindhoven draagt bij aan het voortbestaan van onze mooie concertzaal en ondersteunt de realisatie van bijzondere projecten. Voor een paar tientjes per jaar ben je al Vriend en natuurlijk krijg je daar ook iets voor terug! Scan de QR-code, lees meer over de voordelen en meld je aan.

